

Nogle Optegnelser om Ørbæk gamle Skole,

Ved *S. M. Sørensen*, Lærer.

Da Reformationen var indført i Danmark, havde hvert Pastorat sin Sogndegn (Sædedegn), der skulde undervise Ungdommen, lede Kirkesangen og ringe med Kirkeklokken. Senere ved Kirkeordinansen af 14. Juni 1539 skete der den Forandring, at Degnetjenesten i Sogne, hvis Kirker laa indenfor en Omkreds af 2 Mil fra nærmeste By, skulde besørges af Disciple fra Byens Latinskoles øverste Klasse, de saakaldte Løbedegne. Og Degneembederne maatte saa til Gengæld afgive en Del af deres Indtægter til Latinskolen.*)

Ørbæk Kirke ligger 12 km, altsaa knap 2 Mil fra Nyborg, og Degneembedet her maatte derfor falde ind under ovennævnte Bestemmelse. Dog har man en Tid beholdt den faste Sædedegn,**) medens Nyborg Skole skulde have 6 Skp. Byg (1589), senere 4 Skp. Byg (1596).

*) Bøndesen: Degnekaar.

***) Jakob Madsen: Visitatsbog, S. 78 og 87.

1589 nævnes „Niels Degen fra Ørbæk“. Han er da 70 Aar og har nok været Degn i Ørbæk i 40 Aar. Bispemesteren giver ham godt Vidnesbyrd, dog tilføjer han: „gammel og udtient“. Senere (1594) skriver han: „Begge godt Vidnesbyrd“, og fortsætter: „Kom en Degen af Langeland, Hans, en Snediker. Der vaar icke Personer i Scholen, vi kunde fange en Person derfra“. Ved Visitationen 1598 og 1601 skriver han: „Alt vel!“

1629 blev der foretaget en Mageskiftning mellem Velb. Jesper Friis til Ørbæklunde og Sognepræsten Christen Mortensen*), og i Brevet herom staar der, at fem Skp. Rugland paa Quottes Agre, der før har ligget til Degneboligen, hvor Madts Christensen nu bor, skal lægges til Hovedgaarden, medens der til samme Degnebolig skal lægges lige saa stort et Stykke paa Bruunsmosen og Langtved. — Der findes en Fortegnelse af 1614 over Ørbæklunde Jordegods**), men der nævnes intet om Degn eller Degnebolig, medens der fra en senere Fortegnelse af 1651**) nævnes en Madts Skolemester, der tillige med flere Husmænd er fritaget for Afgifter.

Det ligger da nær at antage, at Ørbæk i den første Halvdel af dette Hundreaar kun er bleven betjent af Løbedegne, og det har sikkert ikke vundet hverken Herremandens, Sognepræstens eller Befolkningens Yndest, at de ved kirkelige Forretninger stadig skulde have en Degn hentet fra Nyborg, og at deres Ungdoms Undervisning i Kristendom skulde varetages af saadan en tilfældig Løbedegn, der tilmed tit ikke havde det bedste Rygte paa sig. Den førnævnte Jesper Friis til Ørbæklunde har tænkt paa at forbedre disse Forhold, og han har ved Brev af 6.

*) Ørbæklunde Arkiv: Mageskiftebrev af 14/10 1629.

**) do. do.

Juni 1626*) skænket 500 Rdr. til en Skole og et Hospital i Ørbæk, men Huset hertil har manglet. Da faar han i 1642 Patronatsret til Ørbæk Kirke med tilhørende Kirkelade, og nu har han ogsaa Huset. Han dør imidlertid 1643, men hans Hustru Elsebe Ulfeld (en Søster til Corfits U.) fører sin Mands Plan ud i Virkelighed, idet hun skænker Kirkeladen til Skole og Hospital**) og tillige funderes en Sum paa 1000 Rdl. til 6 % Rente, hvoraf Degnen eller Skolemesteren, som han ogsaa kaldes, skal have 16 Rdr. aarlig. Der bliver nu igen antaget en fast Degn eller Substitut, der faar den gamle Degnebolig at bo i. Lønnen bliver, foruden de førnævnte 16 Rdr., de gamle Degneindtægter, hvoraf dog en stor Del maa afgives til Nyborg Latinskole. I 1690 opgiver Substituten Jens Lauridsøn Embedets Indtægter saaledes***: „Tiendeydere er 34. Nyder deraf 2 Td. og 2 Skp. Byg. Een Skjeppe Mel af Æble Mølle. Af 11 Huse 1 Td. og 10 Skp. Lam og andet Kvægtiende nyder jeg en Sjettedel. Af Brudefolk nyder jeg alt, dog paa tvende Aar har der kun været 2 Par. Med Børn og Kvinder nyder jeg af dem selv, men intet af medfølgende Faddere. Til de tre Højtider nyder jeg Offeret, der dog kun er ringe; thi der er mange, der ofrer mig intet, og de fleste giver mig ikkun een Skilling. St. Hans Rente og Ju'e Rente nyder jeg ikke. Til Paaske nyder jeg en halv Snes Æg og eet Brød af hver Gaard, naar de er i Gaarden og ved Magt. Af Sædegaarden nyder jeg min gunstige og velædle Patrons Offer. Ildebrændsel og Olden nyder jeg intet af. Til Nyborg Skole skal jeg afgive 6 Td. og 1 Skp. Byg

*) Ørbækl. Ark.

**) do. do.

***) Fyns Bispearkiv: Jordebog fra Vinding Hr. 1690.

til en Discipel. Til Bolig har jeg et frit Gadehus med en Have. Dog efter at jeg havde været der et Aar, faldt det ned, saa at jeg fattige Mand med stor Bekostning maatte bygge det op igen, hvorfor jeg endnu er i Besværighed“. — Angaaende Hospitalet og Skolen fortsætter han: „Vel findes her et Hospital og en Skole, som er refunderet paa en Kapital, eet Tusinde Rigsdaler, og deraf har jeg aarligen nydt af Renten fra Ørbæklunde 16 Rdr. for at oplære Skolebørnene. Men da Ørbæklunde blev solgt, og sl. velb. Niels Friis ved Døden afgik, er denne Rente nu bleven holdt tilbage, saa jeg intet har nydt i samme Aar, mens jeg nu er i Proces, og jeg ikke kan vide, om jeg herefter faar noget; thi det staar i Guds og kristelig Øvrigheds Haand“*).

I Følge fornævnte Fundats skulde Skolemesteren altsaa lære og undervise Ungdommen, og det skulde foregaa i den gamle, gode Kirkelade, der blev indrettet hertil. Den gamle Skole i Ørbæk laa med Gavlen mod Landevejen lidt tilbage saaledes, at den nordre Side af Huset ud mod Kirkegaarden var fjernet med sit Hjørne saa langt fra Vejen, at der mellem Hjørnet og Vejen var en muret Indgangsport til Kirkegaarden med en Laage ved Siden mod Skolen. — Foran Sydsiden var en smal Have langs med Huset, skilt fra Vejen med et Stengærde Huset var en 16 a 18 Alen langt og ca. 10 Alen dybt. Muren var til Bjælkehøjde opført af raa, utilhugne Kampesten, bygget som en dobbelt Mur, der udvendig og indvendig bestod af større Sten med nogenlunde jævne Flader, og Mellemlummet var fyldt med mindre Sten. Binde-midlet var „slagen“ Kalk, der bandt saa stærkt, at det

*) Ved Biskoppen Thomas Kingos Hjælp bliver Legatet ved Magt.

næsten var umuligt at bryde Muren ned. Gavlene var fra Bjælkehøjde opført af store Mursten (Munkesten), takkede og med smukke Blindinger, som viser, at det ikke har været en simpel Landsbymurer, der har opført dem. Det ligger nær at slutte, at disse Gavle paa Skolen er bleven opført samtidig med, at Kirken blev forlænget. Kirkens Mure er bygget ligesom Skolens af Kampesten, men Taarnet og Gavlen i Østenden af Munkesten med de samme Former som Skolens.

Skolehuset var i Midten, hvor Skorstenen stod, delt i to Dele, hvoraf den mod Vest afgav Bolig for Hospitalslemmerne — fire „nødtørvende“ Enker efter Ørbækklunde Tjenere eller Fæstere. — Den østlige Halvdel var Skolestue. En lille Tilbygning ved det sydlige Hjørne dannede en Forstue, der var brolagt. Skolestuen var ca. 10 Alen (Husets Dybde) bred og 9 Alen lang, $3\frac{1}{2}$ Alen til Loftet. Der var to Fag Vinduer mod Nord til Kirkegaarden, to Fag mod Syd og eet mod Landevejen. Ved Siden af dette Vindue stod Lærerens Pult. Langs hver Side af Skolen stod et Dobbeltbord med løse Bænke, saa Børnene, der sad ved dem, vendte Ansigterne mod hverandre. Der var god Plads til godt 30 Børn, men de tykke Mure og de smaa Vinduer gjorde Stuen mørk. Langs Væggen mod Nord stod desuden et saakaldet Sandbord, hvor de mindste Børn i sin Tid lærte at skrive i Sand med en Pind. Midt paa Gulvet stod en Kakkellovn, hvorfra et Rør under Loftet gik hen til Skorstenen. (Ved Væggen ind mod Hospitalet stod et stort Skab, der indeholdt et Sognebibliotek; men Bøgerne var næsten alle gamle i 1875). Der var Bræddegulv, men det var meget mørkt, da man paa den Tid ikke mente, at et Skolegulv skulde vadskes. Loftet var næsten kulsort, da der blev sparet paa Maling og Vadsk; Væggene blev hvidtet een Gang

aarlig. — I denne gamle Kirkelade, der i 1646 blev omdannet til Skole og Hospital, blev der holdt Skole indtil 1. November 1876*).

Efter Kirkeordinansen skulde Bønderne føre Tiendekornet i Kærver til Kirkeladen, hvor det skulde deles i tre Parter: til Kongen, Præsten og Kirken. Ved denne Lejlighed skulde Bønderne bevæertes med Mad og Drikke. Et senere Kongebrev (1546) paabyder Præsten og Kirkeværgen at lade Kornet adskille og tærske, for at Kongen og Kirken rettelig hver kan faa sin Part af Kornet. (Jak. Madsen noterer omhyggelig Kirkeladerne i sin Visitatsbog, og der har kun manglet Lader ved 3 af Fyns ca. 200 Kirker). Senere bestemte Fr. II, at de mest brøstfældige Kirkelader maa nedrives, og ellers gaar Laderne over til andet Brug, til Hospitaler for ældre Folk, til Skoler, ja, endog til Kroer, men det bliver dog forbudt af Kr. IV. Enkelte Lader nedbrydes for at bruges til Forbedring af Kirken, men ogsaa dette forbydes i „Danske Lov“**). Det var derfor en meget smuk Tanke at bruge den gamle Lade til Skole. Men da den ikke længere var tidsvarende som Skole, og en ny var bleven bygget i 1876, lod man den forfalde for endelig at nedrive den i 1882, selvfølgelig efter Ministeriets Tilladelse.

Til denne i 1646 oprettede Skole havde enhver Lov at sende sine Børn***). Selv Børn, der var fra andre Sogne, kunde faa Lov til at komme der, dog paa deres egen Bekostning, og saa maatte de selv stille Skolemøsternen tilfreds. Til fattige Børn blev der givet 6 Rdr. aarlig til Klæder og Sko, Bøger og Papir, dog var disse

*) Optegnelsen om den gl. Skole af Lærer Krag.

**) Efter Dr. Mackeprang: Danske Kirkelader.

***) Fundats af 10. Juli 1646.

Penge særlig beregnet for Børn af Ørbækklunde Tjenere. Men enhver velstillet Mand, som satte sit Barn i denne Skole, skulde medgive een Rdr. til Hjælp ved Omkostningerne. Til „Ildebrand“ var givet 4 Rdr. aarlig, men saa var Børnenes Forældre forpligtet til „at age og forhjælpe det til Skolen“.

Men i den gamle Kirkelade, der blev benyttet til Skole og Hospital, var der ikke Plads til Degnen og hans Familie, og de maatte da bo et andet Sted. I det førnævnte Mageskiftebrev af 1629*) nævnes Degneboligen og 2 Stykker Jord, som sikkert har ligget et Stykke fra denne Bolig. I en Jordebog for 1651**) nævnes blandt Husene Mads Skolemesters, som formodentlig er den føromtalt Degnebolig, der ligesom de fleste Gaarde og Huse har ligget i Byen i Nærheden af Kirken. I en anden Jordebog fra 1667***) skrives, at til Bolig for Substituten er der et Hus, men der hører intet Jord hertil uden „en liden Toft ved Huset“. I et Skøde af 1689****) fra Friiserne til Assessor Rosenvinge nævnes blandt Husmændenes Jorder og Afgifter Degnens Jens Lauritsens, men der nævnes intet om Jordens Størrelse og Beliggenhed ligesaa lidt som om Legatet, en Omstændighed, der blev Aarsag til en Proces med Assessor Rosenvinge. Biskop Kingo bl. a. tog sig af denne Sag, og den endte med Sejr for Skolen. Endelig nævner Jens Lauritsen i sin Indberetning af 1690, at han har Bolig med Have, samt hvorledes det gamle Gadehus faldt ned, og han med stor Bekostning har bygget Huset op igen.

Sidst paa Aaret 1785 er der foretaget Opmaaling, Mages-

*) Ørbækl. Ark.

**) do. do.

***) Fyns Bispearkiv.

****) Ørbækl. Ark.

læg og Inddeling*) og da nævnes to Stykker Jord ved Degneboligen med et Areal af 10238 □ Alen, og i Jordebogen af 1801*), hvor Tiende og Bøndergods er anført, nævnes 14 Husfæstere, der tillige med Degnen Wulff, har Jorderne for det angivne Hartkorn i Brug, medens alle kongelige Skatter og Kontributioner bliver svaret af Ørbæk-lunde Ejer. I Embedets Skoleplan af 1840**) ansættes Jordens Størrelse til 6 Td. Land, og endelig nævner et Gavebrev af 1860***), at et Stykke Jord (det, hvorpaa Skolen nu ligger) af Areal 12240 □ Alen er skænket af Justitsraad Lange til Lærerembedet, mod at dette skulde betale Afgifterne. Det meste af de 6 Td. Land er vel nok dette Stykke Jord, der blev solgt fra Skolen for nogle Aar siden, og Resten er altsaa den førnævnte Jord, hvorpaa Skolen nu ligger. Her har Lærerens Bolig været siden 1785, og maaske siden 1646.

Men hvorledes har saa en saadan Bolig set ud?

I en Skifteprotokol for Vinding Herred****) findes der tre Skifteforretninger for Degnene i Ørbæk (1694, 1696 og 1705), og her faar man en ret tydelig Forestilling om, hvordan der saa ud i et saadant Hjem paa den Tid.

Der har været mindst to Længer, og i den ene var der Beboelse. Der har været Storstue i den ene Ende af Stuehuset, Dagligstue og Køkken i Midten, og Bryggers i den anden Ende, og fra Forstuen førte Døre ind til de tre sidste Rum. — I Dagligstuen, der tillige var Soveværelse, stod der et Bord og to Bænke, en lang og en kort, forsynet med Bænkedyner. Foruden de almindelige Bænke var der en større Stol og to mindre samt

*) Ørbækl. Ark.

**) Vinding Hr.s Provstark.

***) Ørbækl. Ark.

****) Provstark. for Vinding Herred.

Slagbænken, der med Bænkedyner paa om Dagen brugtes som en Slags Sofa, men om Natten var opredt med Sengeklæder og brugtes som Seng. I den ene Ende af Stuen var der een eller maaske to „Himmelsenge“ med Olmerdugs Overdyner, Hampetags Hovedpuder og Underdyner samt adskillige Skinddyner. Uden om den ene Seng var der blaat Omhæng med Kappe og blaastribet Fryndser, og om den anden blaastribet Cattuns Omhæng, ligeledes med Fryndser.

I den øverste Stue stod der et rundt Egebord med Skuffe samt en gammel Bænk med Bænkedyne, i et Hjørne en gammel Fyrreseng med Omhæng og Sengeklæder, og rundt om i Stuen var der anbragt fire smaa og een stor Kiste samt et lidet Skab med Laas. Paa Væggen hang to Spejle. I denne Stue har der maaske tillige været Tallerkenrækker, hvor der har staaet 9 nye Tinfade, 18 Tintallerkener, 2 Tinørkruse, en stor Tinkande, to blaa og et hvidt Krus med Tinlaag. Der har ogsaa været 3 gamle Lpsestager, et lidet Fyrbækken og et Sengebækken, og af Sølvtoj har de haft et Sølvbæger, en Sølvskaal og 4 Sølvskeer.

I Køkkenet fandtes ikke ret meget, hvis der ikke har været mere, end der nævnes i Skifteprotokollen: en gammel Messingkedel, en stor Malmgryde, en liden do., en gammel Jerngryde, en Skærekniv, 2 Bensave (et lidet og et maadeligt), en liden Haandøkse og en Buldøkse, det var hele Køkkenudstyret.

Saa var der en Del mere i Bryggerhuset, skønt en Del af det ikke havde megen Værdi. Af de bedste Genstande her nævnes: Et Ølkar paa $1\frac{1}{2}$ Tønde, et gammelt „Deintrug“, en liden Øseballe, en gammel „voste Balle“, en Spand og en Strippe, en gammel Saae, en li-

den Haandkværn, en gammel Messing Støder, en hel Del Tønder, Bøtter og Baljer samt en gammel Kerne.

Bag ved Stuehuset laa Stalden og Laden. Indbyggerne her benævnes „Kvæg og Bæster“, og der har været en brun Heste Klod (3 Rdr.), en sortbroget Koe (6 Rdr.), en sort do. (5 Rdr.), en sortbroget Kviekalv (1 Rdr.), 5 gamle Faar (3 Rdr. 3 β), en Væder (2 β), 2 Gimmer Lamb (1 Rdr. 1 β), en Gylt (2 Mk.), 3 Griser (3 Mk. 12 β), 3 Gies og en Gaze (1 Rdr.)

Blandt Bohavet nævnes ogsaa en gammel Vogn og et Par Agedyner, og i Stalden stod jo den føromtalte „Heste Klod“, saa Degnen maa nok have været kørende og „selv om Hestene aldrig var saa smaa, det var dog bedre at køre end at gaa“. Avlsredskaber nævnes der intet af, men der har vel heller ikke hørt mere Jord til Degneboligen end en Have og saa maaske et lille Stykke Toft.

Ovenstaaende Billede af Degnehjemmet i Ørbæk er tegnet nærmest paa Grundlag af Skifteforretningen 1705.

I Ørbæk Sogns ældre Kirkebog, der er begyndt Januar 1645, og hvis første Hundrede Aar er omhyggeligt afskrevet efter en anden, som vel er gaaet til Grunde, findes nogle Optegnelser om Degnene i Ørbæk. Den er uden al Tvivl afskrevet af Provst Mathias Winther, der var Præst i Ørbæk, først Faderens Medhjælper fra 1742, dernæst Sognepræst og Provst efter Faderens, Provst Rasmus Winthers, Død (1767) og indtil sin Død 1791.

Da Legatet i Aaret 1646 blev stiftet, var Mads Degn ansat ved Ørbæk Kirke, og han er tillige bleven Substitut eller Skolemester, idet han nævnes som saadan i Jordebog for Ørbækklunde fra 1651. Af hans Familie nævnes en Søn, Niels, der blev født først paa Aaret 1645 og blev begravet i December samme Aar, og tillige en Søn, Hans, der blev begravet i April samme Aar. Mads Degn bev begravet 1672, 13. Juni, 79 Aar gammel.

Formodentlig har han allerede nogle Aar i Forvejen faaet Afløsning i sin Gerning, idet Kirkebogen meddeler, at 1570, 27. Febr., er Jens Skolemester, (eller som han underskriver sig, Jens Lauridsøn) bleven viet til Sidsel Madsdatter. Den 18. December 1670 blev deres første Barn, Gjertrud, døbt; men allerede 4 Dage efter bliver Barnet begravet. Der staar fortalt, at det var bleven kvalt i Sengen hos Moderen af en Flig, som var kommet for Barnets Mund, og stakkels Sidsel Skolemesters maa foruden Tabet af den førstefødte døde den Tort offentlig at staa til Skrifte den 29. Jan. og maatte endda give 1 Rdr. i Bøde (til Præstens Kone i Ellinge), og det sker altsammen efter Bispens Anordning, idet han efter Forespørgsel skriver, at ingen Kvinde, som ligger sit Barn ihjel, maa indledes, før hun har staaet offentlig til Skrifte. 1672, 4. Februar, bliver der igen døbt en Pige, men Barnet dør snart efter og bliver begravet d. 3. Juni, 10

Dage før den gamle Mads Degn. Sidsel Skolemesters maa saa glæde sig ved at være Fadder til andres Børn, og dette sker flere Gange, indtil der atter kommer Børn, 3 Sønner, Mads, 1673, 14. Dec., Laurits, 1676, (samme Aar, som „den ædle og velbyrdige Frue Elsebe Ulfeld til Ørbæklunde døde) og Simon 1677; men godt 2 Aar senere maa Jens Skolemester lægge sin Hustru med en dødfødt Søn i Graven.

Enkestanden har dog ikke behaget Jens Skolemester; thi allerede et halvt Aar efter bliver han viet til Cathrine Hansdatter, der er født 1646 og altsaa ca. 34 Aar. Med hende har han to Døtre og en Søn, nemlig: Elsebeth, f. 1681, † 1682, Elsebe Marie 1683 og Erik 1686, og 1693, d. 22. Nov. maa Jens Skolemester begrave den anden Hustru, der døde i en Alder af 47 Aar.

Ogsaa denne Gang synes Jens Skolemester ikke at finde Behag i at sidde ene med Børnene, og han gifter sig for tredie Gang. Den tredie Hustru, Gjertrud Madsdatter, er født 1661 og har været ca. 30 Aar. Af Ørbæk Kirkebog kan man ikke se, hvornaar de er bleven gift, men Ægteskabet har ikke været af lang Varighed, eftersom Jens Skolemester allerede døde 1696 i en Alder af 48 Aar og blev begravet 21. Febr. Knap en Maaned derefter maa Enken holde sin nyfødte Søn over Daaben, og det undrer os ikke, at Barnet faar Navnet Jens efter Faderen.

Hos Jens Skolemesters har der næppe været Velstand, snarere det modsatte. Som før nævnt var Jens Skolemester kun Substitut, idet Ørbæk Kirke ikke ligger 2 Mil fra Nyborg, og han maatte derfor af sin Løn afgive en stor Part til Nyborg Latinskole. Han angiver det selv til 6 Td. og 1 Skp. Byg, som han hvert Aar maatte ud-ede.

I Jan. 1694 faar han imidlertid en Stævning*) og maa møde for Provsteretten i Nyborg, fordi han ikke har betalt sit Korn. Og her møder tillige Latinskolens Rektor Christoffer Henning Leth, som faar Lov til at tage Degnen meget skarpt i Forhør. Først spørger Rektoren, om Degnen ikke har faaet Biskoppens Ordre om at betale sit Degnekorn, hvortil denne svarer, at ganske vist havde en Pebling, Detlef Jørgensen, bragt en Seddel, der var bleven oplæst for ham af Sognepræsten og vistnok indeholdt noget om, at Degnekornet skulde samles til bemeldte Detlef Jørgensen, men hvad Sedlen ydermere indeholdt, kunde han ikke huske. Han bliver derefter forespurgt, om han ikke for nogle Aar siden har søgt Biskoppen (Niels Bang) om noget til sit Kalds Forbedring, hvortil han svarer ja, og at han har faaet først een Tønde og senere een Tønde og en Skp. Byg. Man spørger ham dernæst, hvorfor han ikke har søgt de to sidste Aar, og Svaret lyder, „at han ikke turde understaa sig at begære igen“. Og efter Foranledning svarer han atter, at han af sin Patron paa Ørbæklunde har faaet Hjælp til at betale sin Skat. Han skal nu fremlægge Bevis for, at han som Sædedegn har en Sædedegns Rettighed, hvilket han jo ikke kan, men han svarer dog uforknøt, at han er kaldet af Niels Friis til Substitut og Skolemester, og da man desuden paastaar, at han kun er Substitut, selv om hans Kaldsbrev lyder paa en Sædedegn, saa svarer han, saa man mærker, at det har dirret bag Ordene: „Da var salig Biskop Niels Bang vel fornøjet med Kaldsbrevet!“ Han bliver nu endog beskyldt for, at han har forholdt fornævnte Detlef Jørgensen Kornet det foregaaende Aar, samt at han har forbudt de Ørbæk Sognemænd at levere

*) Vinding Hr. Provsteark.

Kornet, men disse Beskyldninger viser han indigneret tilbage. Rektoren forlanger tilsidst, at han skal dømmes til at betale Kornet, og tillige foreløbig være suspenderet fra sit Embede. Jens Lauritsen forlanger Udsættelse, og møder atter i Retten efter en Maanedes Forløb med et skriftligt Indlæg; men det nytter ham ikke, og Dommen blev, som Rektoren kunde ønske det. Da Jens Lauritsen døde Aaret efter, kan Suspensionen ikke have været af ret lang Varighed. Man mærker gennem denne Sag en slet dulgt Ærgrelse over, at de Ørbæk Sognefolk igen har faaet deres faste Degn og den lærde Skole i Nyborg derved er gaaet Glip af et Embede.

I en Skifteprotokol*) findes der blandt andet to Skifteforretninger fra Ørbæk, den første fra 1696 efter Jens Lauritsen og den anden 1705 efter hans Enke, Gjertrud Madsdatter, der blev gift med Jens Lauritsens Eftermand i Embedet. Den første vidner om smaa Kaar, idet Ejendelene bliver anset til 67 Rdr. 10 β , medens Gælden er 62 Rdr. 3 Mk. 2 β , hvilket giver 4 Rdr. 3 Mk. 8 β til Deling mellem Enken, Sønnerne Mads, Laurits, Simon, Erik og Jens og Datteren Elisabeth Marie. Det blev 2 Rdr. 1 Mk. 12 β til Enken, 2 Mk. 8 β til hver af Sønnerne og 1 Mk. 4 β til Datteren, der imidlertid er kommen hen paa Brudagergaard til Karen Friis, der har lovet at holde hende frem, hvorfor Stedmoderen maa beholde Elisabeths Arv, som hun maa anvende til Klæder, „hvortil hun højlig kan trænge“. At hun maatte anvende godt 13 Rdr., altsaa omtrent Femtedelen af hele Formuen, til sin Mands Begravelse, kan man næsten ikke forstaa.

Og vemodigt er det at læse om, hvorledes man har opsat Skiftet af de fattige Ejendele, indtil Barnet var født.

*) Vinding Hr. Provsteark.

Foruden Børnenes Mødrenearv er Fordringerne i Boet for Størstedelen Gæld for Korn og andre Fødevarer, saaledes fra Pastor Korts Enke i Frørup 5 Rdr., for hvilke hun har to Sølvkeer i Pant, fra Præsten for Korn, fra en Enke i Nyborg for Sild, fra en Mand i Nyborg for Leje af en Kakkelovn, fra Præsten Mads Thane i Rønninge for Korn og Penge 13 Rdr. Den sidste skænker dog Pengene til Enken og den mindste Søn.

Mens ovennævnte Skifte staar paa, har allerede den nye Degn og Skolemester holdt sit Indtog i Ørbæk. Han hedder Povl Madsen, er født i Tune paa Sjælland i Aaret 1667 og er altsaa paa den Tid omkring de 30 Aar. Ved Skifteforretningen lover han at være Værge for Jens Lauritsens to yngste Sønner, Erik og Jens, og at sørge for, at baade „Børnene saa vel som de andre Kreditorer faar fuldkommen Betaling og Fornøjelse i rede Penge, at ingen skulde have at klage“. Og enten han nu er forpligtet til at sørge for Formandens Enke, eller han tillige har syntes helt godt om hende, der kun er 6 Aar ældre, saa venter han ikke ret længe med at trolove sig med hende, og de bliver gift 6. Aug. 1696. Og nu lader det til, at Døtrene holder deres Indtog i Ørbæk Lærerhjem: Anne Catrine bliver døbt 1697, Marie 1700 og Sidsel 1701, og den sidste har til Fadder bl. a. selve den velbyrdige Frue Anne Margrethe Rosenvinge, hvis Mand, Assessor Mathias Rosenvinge, i Aaret 1689 havde købt Ørbæk-lunde af Friiserne for godt 5000 Rdr. Disse tre Døtre blev senere gift med Mænd fra Omegnen, Den første med en Borgermand fra Nyborg, den anden med en Bonde fra Gislev og den tredie med en Bødker fra Ellested. En Søn, Mads, der blev født 1703, døde allerede Aaret efter, og i 1705 dør Gjertrud Madsdatter i en Alder af 44 Aar. Som før omtalt er der ogsaa optegnet

Skifte efter Gjertrud Madsdatter, og det er kendeligt, at det er gaaet fremad for Degnens i Løbet af de ni Aar. De enkelte Genstande, som tydeligt nævnes i begge Skifteforretninger, har omtrent den samme Pris, men der er en hel Del nyt, som er mere værdifuldt. Og særlig lægger man Mærke til, at Staldens Besætning er blevet betydeligt forøget, ligesom Kreaturpriserne er gaaet meget opad, hvilket vel har sin Aarsag i, at de er bedre, og at Krigen har faaet Priserne til at stige. Formuen er beregnet til ialt 107 Rdr., medens Gælden kun er 37 Rdr., og der bliver saaledes et Overskud af 70 Rdr., til Trods for Børneflokkens Forøgelse og Udbetaling af Stedsønnernes Arvepart fra forrige Skifte. Povl Madsen maa have været en dygtig Husholder, siden han paa saa kort Tid har kunnet forøge sin Formue. Maaske er der andre Forhold, der er kommet ham til gode, som f. Eks. Løntillæg, Arv el. opadgaaende Tider.

Povel Madsen har vel savnet kvindelig Hjælp til sine Døtres Opdragelse, og han gifter sig efter et Par Aars Forløb med Applone Lauridsdatter, en Enke paa omkring de 60. Og nu lader det til, at Livet i Lærerhjemmet glider sin rolige Gang, forsaavidt som Krigen, den store nordiske Krig, ikke naaede til deres Enemærker, og Applone dør 1719 højt oppe i de halvfjerds.

Der er imidlertid en Begivenhed, som en Tid har sat Sindene i Bevægelse i Ørbæk og vel ogsaa hos Degnens: Den 15. April 1716 gik der Ild i Claus Pedersens Gaard, der laa paa samme Side af Aaen som Præstegaarden. Det har blæst ret godt den Dag, maaske med en tør Søndenvind, og Ilden er fløjet over Aaen og har forplantet sig til Gaarden nærmest paa den anden Side, og saa har den haft let Spil med at fare videre. Der brændte den Dag 6 Gaarde og 2 Huse, nemlig Claus Pedersens, hvor Ilden

tændte, Hans Madtsens, Povel Hansens, Christen Jensens, Peder Rasmussens og Morten Andersens samt Birthe sal. Rasmus Smidts og Smedens Hus. Det har været sørgeligt at se saa mange af Byens Gaarde og Huse gaa op i Luer, og det har vakt Forfærdelse, da det spurgtes, at et Menneske ved den Lejlighed kom ulykkeligt af Dage. Christen Jensens gamle Svigermoder, der for nylig var flyttet ind i Gaarden, kom ikke ud af den brændende Gaard, men maatte ynkeligt indebrænde, og da Branden var forbi, fandt man kun de forkullede Levninger, der blev begravet paa Ørbæk Kirkegaard den 17. April. Præsten, Hr. Rasmus Winther, har under Anmeldelsen i Kirkebogen udtrykt følgende Hjertesuk: „Gud være naadig os alle arme Syndere tilsammen“.

Ikke saa længe efter, at Povl Madsen er bleven Degn i Ørbæk, faar han og Præsten Michel Luja en Retssag paa Halsen*). Der var lige sat nye Stolestader i Kirken, og hver Familie havde sit bestemte Stolestade. Da kommer der en Søndag en Korporal og 3 andre Soldater ind i Kirken, og til Forargelse for Menigheden støjer de en hel Del og forsøger tilsidst at trænge ind i et Stolestade, hvor de aldeles ingen Ret har til at komme. Præsten sender saa Degnen ned for at vise dem tilbage, og da det ikke frugter, kommer han selv derned, og baade Præsten og Degnen tilretteviser (skælder paa) de 4 Uro-stiftere. Uhyre fornærmede herover melder de 4 Herrer Sagen til deres Oberst, som saa paa Soldaternes Vegne anlægger Sag imod Præsten og Degnen, der begge maa møde for Vinding Herreds gejstlige Ret, hvor de dog bliver frikendt. Først bliver det med heftige Ord bebrej-

*) Vinding Herreds Provsteark.

det Obersten, at han først har anlagt Sag ved en verdslig Domstol, og de anklagede bliver saa pure frifunden.

Efter Applones Død har Povl Madsen kun levet en ganske kort Tid som Enkemand, idet der snart efter nævnes en Anne Dorthe Povl Degns som Fadder ved en Daab, og snart begynder Vuggen igen at gaa i Lærershjemmet. 1720 døbes Gjertrud, 1722 Hans, 1724 Applone (som Faddere nævnes Caspar Degns Kone i Gislev og Erich Degns Kone i Refsvindinge), 1727 Anne, 1728 Gjertrud (den første Gjertrud var død), 1730 Maren, 1734 Hans. Samme Aar, som den sidste Søn blev født, døde Faderen, og Rasmus Winther skriver: „16 November begravet hæderlige Mand Povel Madtsen, Degn og Skolemester i Ørbæk, som hafde her betjent Degne Embedet og Skolen i 38 Aar og 8 Maaneder, var født i Sjælland i Tune; døde 67 Aar og 8 Md. gammel.“

Atter maa der friske Kræfter til at tage fat paa Lærergerningen i Ørbæk, først paa Aaret 1735 bliver Hans Larsen Becher kaldet til Degn og Skoleholder for Ørbæk Menighed. Han blev født i Odense i Aaret 1711, havde gaaet i Odense lærde Skole og var Student. Denne Gang har Ørbæk altsaa faaet en Degn fra Byen, en studeret Mand ligesom „Per Degn“; men vi befinder os ogsaa paa Holbergs Tid. Hans Becher har, ligesom sin Forgænger i Embedet, modtaget Kaldet „med Enke paa“, og han følger Pligtens- eller Kærlighedens Vej og gifter sig med Formandens Enke, Anne Dorthe Hansdatter, 1735, 24. Oktober. Han var da 24 Aar, hun 39 Aar. Næste Aar i August døbes en Datter, Anna Cathrine.

1737 den 28. April har Hans Becher fungeret som Degn ved den første Konfirmation efter Reformationen. Der blev konfirmeret 8 Dreng og 5 Piger, og denne Handling, som den første af sin Slags, har sikkert i Pie-

tismens Glanstid haft noget stemningsfuldt over sig, og Præsten, Provst Rasmus Winther, skriver i Kirkebogen efter Børnenes Navne: „Der hvile over dennem alle Guds Naadis, Guds Trois og Guds Tryghis Aand, for Jesu Skyld, Amen!“

1739 døbttes en Datter, Maren, men allerede Aaret efter døde Hans Bechers Hustru, Anne Dorthe Hansdatter, og blev begravet d. 28. Marts. Skønt Ørbæk Kirkebog ikke melder noget om, at Hans Becher atter er bleven gift, maa dette alligevel være sket ikke saa længe efter, vel et Par Aar eller saa, for der skrives, at Hans Bechers Datter, Anne Dorthe, var i Kirke 9. Dec. 1744. Et Par Aar efter nævnes Anne Lisbeth Bechers som Fadder ved en Daab, og vi kender altsaa Navnet paa Hans Bechers anden Hustru. Hun maa iøvrigt have været meget populær i Ørbæk, eftersom hun meget ofte nævnes som Fadder. I 1755 blev der saaledes ialt døbt 11 Børn i Ørbæk Kirke, og af dem var Anne Lisbeth Fadder til de 8, og Aaret efter igen til 5 Børn. 1747 døbes Degnens Datter, Christiane, og 1750 igen en Datter, Cathrine Marie.

I disse Aar nævnes der i Kirkebogen en Del Dødsfald af en Sygdom, der kaldes „Blod-Syge“, og vel er det samme som Blodsot eller Dysenteri, en ret smitsom Sygdom. 1754, 6. Sept., døde velbyrdige Niels Bang Himmelstrup fra Ørbæklunde af denne Sygdom som den nittende. 1760 har Sygdommen atter krævet sine Ofre, denne Gang ogsaa i Degnens Hjem, idet Præsten skriver: „25. Marts begravet Degnens Datter, Cathrine Marie, der døde som den syttende af denne smitsomme Blod-Syge, og denne Sygdom, ved Herrens inderlige forbarmelses Naade, blev stillet.

Det gamle Skolehus ved Kirken skulde holdes ved Magt, saaledes som det var bestemt i Fundats af 1646 og 1743. Men i den gamle Regnskabsbog for Legatet (begyndt 1743) ser det ud til, at Huset har trængt til en større Reparation, saa de funderede 4 Rdr. ikke kunde slaa til. Og da Reparationen har været meget nødvendig, saa Hr. Rasmus Winther sig nødsaget i 1745 at overskride Indtægterne med 16 Rdr. til Skolens Istandsættelse, „saa at baade de visiterende, saa og Skolemester og Børn maa være tilfredse, og de maa søge Skolen med Lyst“. Fru Rosenvinge til Ørbækklunde er ikke saa godt tilfreds med Regnskabet, men Hans Becher har sikkert glædet sig over den grundige Reparation og takket den fornuf-tige Provst, der ikke var bange for at sætte noget ind paa at faa Skolen i god Stand, selv om han derved paa-drog sig Patronessens Misbilligelse.

Hans Becher har skrevet en smuk og fast Haand, og han har sikkert været en dygtig Mand. Efter sin Død 5. Januar 1776 faar han af sin Sognepræst, Provst Mathias Winther, det Vidnesbyrd, at han har været en god Sanger og en flittig Skoleholder.

I en Indberetning om Skolerne i Vinding Herred skrives saaledes om Skolen paa Hans Bechers Tid: 1739, 1. Juli: „Der er efter Fundatzen indrettet en grundmuret Skole ved Kirken, strax hos Hospitalet. Skoleholderen der er Degnen til Ørbæk Sogn, Hans Larsson, constitueret af Kirke-Patronen efter Fundatzen; samme er dertil bequem og af et godt og gudfrygtigt Levnet. Skoletimerne begynder om Morgenen Kl. 7 med Sang og Bøn, til Kl. 11 Formiddag, og fra 1—5 Eftermiddag, da der igen med Løvsang og Aftenbøn endes. Inventaria ere: fornøden Bord og Bænke, og ellers gives fremdeles efter Fundatzen de belovede Bøger til fattige Børn.

Skolemesteren nyder sin Løn efter Fundatzen. Bibel er der ingen. Suspiria recomenderet. Item forskaffes og Sparebøssen af Patronessen“.

Den næste Degn og Skolemester i Ørbæk er Peder Wolff; han er selv en Degnesøn, født i Vindinge som Søn af Degnen Hans Wolff og Hustru, Mette Margrethe, og han maa være kommen til Ørbæk først paa Aaret 1776, efter at han først har været Hjælpelærer hos sin Fader, i hvilken Stilling han er godt anbefalet af sin Sognepræst, der skriver, „at han har vist sig værdig til det lidet Brød, ham nu er cofueret, ja til et langt bedre, hvortil jeg hjertelig ønsker, at Forsynet ville give ham Adgang“.

Et Par Aar efter Ansættelsen bliver Wolff trolovet med en ung Pige, der var fra Ellested, men tjente paa Ørbækklunde, og den 7. November 1778 hjemfører han Karen Lauridsdatter som Brud. Med Undtagelse af en dødfødt Datter har Ægteskabet nok været barnløst, Kirkebogen nævner i hvert Fald intet. Dog findes der i en Folketællingsliste fra 1787 nævnt en Dreng, Karl Adolf Wolff.

Fra sin Ansættelse og indtil 1801 har han 6 Gange haft Vicitats af Biskop Tønne Bloch, og denne udtaler sig ret anerkendende om Wolffs Evne til at katekisere med Børnene, og han er godt tilfreds med Ungdommens Kundskaber, ligesom han ogsaa fortæller, at Wolff synger og skriver godt.

Paa Wolffs Tid sker de store Omvæltninger i politisk og social Henseende: Den franske Revolution, Krigen 1801 og 1807—14, de store Reformer, Stavnbaandets Løsning, de knappe Tider og den nye Skolelov, og særlig de sidste Ting har haft indgribende Betydning for Wolffs Arbejde. Iøvrigt er de opbevarede Meddelelser om

Wolff sparsomme, vel nok fordi en stor Del af det brændte i Herrested Præstegaard for et halvt Hundrede Aar siden. Hans Hustru døde allerede 1818, medens Wolff naaede at høre Ørbæk Kirkeklokker ringe Dødsbudskabet om Fr. VI. ud over Sognet. Han døde nemlig $^{10}/_8$ 1840, som en Olding paa 87 Aar, efter at han havde været Degn i Ørbæk i $64^{1}/_2$ Aar og kun havde haft Hjælpelærer de tre sidste Aar.

Efterfølgeren Hans Michelsen var født i Hjerting i Sønderjylland. Efter at han først havde været Lærer paa Thurø, kom han til Ørbæk som Hjælpelærer 1837 og fik derefter Embedet efter Wolffs Død. Han var gift med Johanne Jakobe Bruun og havde Sønnerne Thomas Bruun Michelsen og Peder Wolff Michelsen, der blev Boghandler i København, den 10. Juni 1876 blev han pensioneret og døde i Ørbæk $^{17}/_1$ 1879. „Gamle Michelsen“, der blev en velhavende Mand, lever endnu i Mindet hos adskillige ældre Folk i Ørbæk, og baade Fortæller og Tilhører kommer i godt Humør ved de mange Oplevelser fra den gamle Skole ved Kirken.

Den syvende og sidste Lærer ved den gamle Skole var Nicolaj Peter Krag. Han er født i Hejls ved Kolding, dimmitteret fra Tønder, derefter Andenlærer i Aastrup ved Haderslev, senere Tredielærer og Organist i Ærøskøbing, hvor han bliver gift med Andrea Henriette v. Eggers, og endelig Lærer, Kirkesanger og Organist i Ørbæk fra 21. Juli 1875. Han virker imidlertid kun et Aar i den gamle Skole, da en ny og tidssvarende er bleven opført og tages i Brug $^{1}/_{11}$ 1876.

Den gamle Bygning staar nu i nogle Aar næsten ubrugt hen; den begynder at forfalde og trænger til en grundig Reparation, og da de funderede Penge ikke

kunde forslaa hertil, og hverken Ejeren eller Kommunalbestyrelse har følt sig foranlediget hertil, beslutter Kirkesynet, at den skal nedbrydes, og Pladsen lægges til Kirkegaarden. Ministeriet giver sin Tilladelse hertil 12. Februar 1882, den gamle, ærværdige og minderige Bygning bliver jævnet med Jorden, og Ørbæk Sogn og Fyn er blevet et Mindesmærke fattigere.
